

Coneixement del medi natural, social i cultural

L'àrea de coneixement del medi natural, social i cultural a l'educació primària té com a finalitat proporcionar a l'alumnat els coneixements i les eines per ubicar-se en l'entorn on viu, per aprendre a habitar-lo, a respectar-lo i a millorar-lo.

El concepte de medi que dóna nom a l'àrea fa referència tant al conjunt de situacions, fenòmens, objectes, elements o problemes que integren l'espai natural i humanitzat -l'escenari on conviuen les persones i on interactuen amb la naturalesa- com a una manera d'aproximar-se a l'estudi de la realitat natural i social. El coneixement del medi centra la seva intervenció didàctica a facilitar a l'alumnat el pas de la cultura viscuda a la seva reconstrucció intel·lectual.

L'àrea pretén capacitar l'alumnat per entendre, opinar i prendre decisions sobre els aspectes de l'entorn amb els que interacciona. L'aprenentatge ha d'ésser contextualitzat i encaminat a interpretar les experiències, tant directes com indirectes, properes en el temps i en l'espai, i significatives a fi de poder establir relacions cognitives i afectives. El coneixement del medi ha de permetre a l'alumnat d'incidir en la millora del seu entorn i fer-ne un ús sostenible.

Els diferents aspectes i dimensions que constitueixen l'entorn s'interrelacionen i interactuen. Convé tenir present que els fenòmens naturals i socials, objecte d'estudi de l'àrea, no es presenten en la realitat sota un prisma disciplinar, sinó en forma de problemes, interessos, conflictes o expectatives que es comprenen millor quan s'estudien i s'analitzen relacionant els coneixements propis de les disciplines que integren l'àrea.

Els objectius de l'àrea s'han de referir, doncs, als conceptes propis del medi natural, social i cultural, als aspectes metodològics i procedimentals, i als hàbits i valors per a la convivència. Per assolir aquests objectius cal preparar l'alumnat perquè reflexioni sobre el seu propi procés d'aprenentatge.

L'àrea contribueix molt especialment al procés de creixement intel·lectual de les persones. Juntament amb l'educació per la ciutadania i els drets humans, ha de contribuir de manera preferent a capacitar els infants per col·laborar en la construcció de la realitat futura. Per tant, l'alumnat hauria de començar a aprendre a plantejar alternatives i propostes de millora a través d'un treball cooperatiu amb una actitud dialogant i oberta a les interpretacions dels altres, competències que són pròpies dels ciutadans i ciutadanes del segle XXI. I també hauria de saber com vetllar per la seva pròpia salut, i la dels altres.

Tots els infants construeixen representacions del món i aprenen a elaborar explicacions personals sobre allò que els envolta. L'aula és el lloc on s'han d'explicitar aquestes idees prèvies i les diverses concepcions del món que estan a la base dels processos personals d'aprenentatge. Només quan l'alumnat pren consciència del que sap, o pensa que sap, i ho comunica està en disposició de compartir-ho amb els altres i de modificar-ho si escau. Aquest és un procés reflexiu a partir del qual l'alumnat construeix el seu propi

aprenentatge i es dota d'eines per trobar respostes vàlides i coherents a les qüestions que es formula.

Competències pròpies de l'àrea

Coneixement del medi natural, social i cultural hauria de facilitar el desenvolupament de les competències bàsiques de l'educació primària. Entenem per competència l'aplicació dels coneixements, habilitats i actituds a la resolució de problemes en contextos diferents. Per tant, el desenvolupament de les competències exigeix sempre una pràctica concreta i una seqüència dels continguts organitzats des del més simple i concret fins al més complex i abstracte d'acord amb el procés maduratiu dels infants i presentats en una seqüència en espiral a través dels cursos, cicles i etapes.

Les competències pròpies de l'àrea estan estretament vinculades al bloc de competències específiques centrades en conèixer i habitar el món (competència en el coneixement i la interacció amb el món físic i competència social i ciutadana).

Assolir la competència de conèixer i habitar el món implica:

- Situar-se en l'espai, orientar-s'hi i desplaçar-s'hi utilitzant plànols i mapes.
- Identificar, localitzar i descriure les principals característiques naturals, humanes i socials d'un territori utilitzant conceptes i procediments geogràfics.
- Conèixer i comprendre el context natural, social, cultural i tecnològic on està immers.
- Utilitzar críticament fonts d'informació que usin diferents tipus de suport per observar i analitzar l'entorn.
- Identificar un problema de naturalesa geogràfica o mediambiental, ubicar-lo en el territori, analitzar-ne les causes i les conseqüències i el rol dels seus protagonistes, valorar les alternatives al problema, fer-ne una proposta pròpia que es pugui dur a la pràctica, tenint en compte l'ús sostenible del medi.
- Situar etapes i fets de la història personal, familiar, local, catalana i espanyola en el temps i en una estructura cronològica.
- Descriure, analitzar i valorar els canvis i les continuïtats i les causes i les conseqüències d'algun esdeveniment clau de la història de Catalunya i d'Espanya utilitzant diferents fonts històriques primàries i secundàries.
- Relacionar alguns fets de la història del segle XX i XXI amb la història familiar i local i narrar-los. Identificar i valorar elements del patrimoni. Participar en projectes de conservació i comunicació del patrimoni i de la memòria històrica.
- Plantejar preguntes investigables sobre característiques i canvis observables en els materials i en els objectes tecnològics, en els éssers vius, en els ecosistemes propers i en la Terra vista com a planeta,

identificar evidències i extreure conclusions que possibilitin prendre decisions per actuar.

- Explicar els fenòmens amb l'ajuda de models, verificar la coherència entre les observacions i l'explicació donada, i expressar-la utilitzant diferents canals comunicatius.
- Utilitzar el coneixement científic per comprendre situacions properes relacionades amb problemàtiques ambientals, amb la conservació de la salut o amb l'ús d'objectes tecnològics i per prendre decisions coherents per actuar amb aquest coneixement.
- Valora la democràcia com a forma de convivència i de govern que permet exercir i respectar els drets i deures individuals i col·lectius.
- Participar en la vida col·lectiva de la classe, l'escola i la localitat, posant en pràctica habilitats socials que afavoreixen les relacions interpersonals.
- Actuar en el marc de projectes col·lectius per resoldre problemes i millorar la vida de la comunitat i per promoure una vida saludable.

Aportacions de l'àrea a les competències bàsiques

Si considerem que l'àrea de coneixement del medi natural, social i cultural té com a finalitat proporcionar a l'alumnat els coneixements i les eines per situar-se en l'entorn on viu, per aprendre a respectar-lo, a millorar-lo i a convida-hi, la contribució al desenvolupament de les competències bàsiques és força significativa. El coneixement del medi contribueix a l'assoliment de totes les altres competències de la manera que es detalla a continuació:

Competències comunicatives

- Expressar idees i organitzar informacions de manera eficaç i intel·ligible sobre espais, fets, problemes i fenòmens geogràfics, històrics, socials, naturals i tecnològics.
- Comunicar idees i informacions de manera oral, escrita, visual i utilitzant les TIC per informar, per convèncer, per dialogar.
- Utilitzar convencions cartogràfiques, matemàtiques i científiques i saber-les interpretar.
- Identificar informacions rellevants de l'àrea en textos que utilitzen diferents canals comunicatius i de procedències diverses.

Competències metodològiques

- Plantejar-se preguntes que puguin ser objecte d'investigació.
- Utilitzar habilitats de planificació del treball.
- Utilitzar habilitats per a la recollida i tractament de la informació.

- Utilitzar el pensament crític i creatiu per a l'anàlisi de la informació, la resolució de problemes i la presa de decisions.

Competències personals

- Aplicar coneixements i habilitats en contextos familiars i del seu entorn.
- Buscar els fonaments de la seva identitat.
- Dissenyar i aplicar projectes individuals i col·lectius de manera responsable i creativa.
- Desenvolupar habilitats personals (autoestima, autocrítica, autoreflexió, autoaprenentatge, iniciativa...) que afavoreixen les relacions interpersonals.

Estructura dels continguts

Els continguts de l'àrea s'organitzen en set blocs: l'entorn i la seva conservació; el món dels éssers vius; les persones i la salut; persones, cultures i societats; canvis i continuïtats en el temps; matèria i energia; i entorn, tecnologia i societat.

Aquesta organització dels continguts integra coneixements, procediments i actituds diversos. El professorat haurà de triar aquells continguts concrets que, depenent de l'entorn, facilitin que l'alumnat adquireixi eines útils per interpretar els fenòmens i problemes més rellevants i tingui marcs de referència per aproximar-se a la comprensió del món. Aquesta aproximació no es pot restringir al marc espacial de la seva localitat, comarca o país, sinó que ha de poder abastar la informació a la qual tenen accés a través de les TIC i d'altres mitjans de comunicació.

Els coneixements conceptuals, vinculats als procediments propis de les disciplines de l'àrea, han de relacionar-se amb el procés d'adquisició de competències relacionades amb els llenguatges oral, escrit i matemàtic i amb les de la resolució de problemes oberts.

a) Els continguts del medi social i cultural

Els continguts del medi social i cultural procedeixen fonamentalment de la geografia i de la història. Aquestes dues disciplines han de permetre a l'alumnat d'educació primària situar-se en l'espai i en el temps i adquirir els instruments conceptuals i procedimentals necessaris per comprendre el món on viuen i contribuir a la seva evolució.

La geografia ha d'ajudar a l'alumnat d'educació primària a construir:

- Coneixements sobre:
 - els llocs, els paisatges i els territoris per poder situar-hi les informacions a les que té accés, desplaçar-s'hi i actuar,

- l'organització de l'espai i les condicions de vida de les persones que habiten els espais local, comarcal, català i espanyol sense deixar de banda altres espais on es produeixin situacions o problemes rellevants,
- els grans problemes relacionats amb l'adaptació de les persones i de les societats a l'entorn i la utilització dels recursos que ofereix.
- Habilitats i estratègies per:
 - actuar en l'espai i aprendre a resoldre problemes,
 - dominar els mètodes que li permetin utilitzar i realitzar plànols i mapes, imatges, croquis i esquemes, diagrames i gràfiques, observacions, enquestes i entrevistes.

En definitiva, els coneixements geogràfics han de permetre a l'alumnat d'aquesta etapa educativa percebre i conèixer els seus espais de vida, saber pensar i interpretar l'espai, saber actuar en, sobre i amb l'espai, saber expressar l'espai i saber expressar la dimensió espacial d'un problema.

La història ha de permetre que l'alumnat d'educació primària adquireixi:

- Coneixements sobre:
 - els propis referents temporals i cronològics per organitzar la noció de temps,
 - l'estructuració i la mesura del temps social i històric (successió, simultaneïtat, durada, cronologia, periodització),
 - maneres de viure en el passat, esdeveniments i personatges rellevants de la història local, catalana i espanyola, en especial dels segles XIX, XX i XXI,
- Habilitats i estratègies per:
 - comparar diferents èpoques, esdeveniments o problemes històrics ubicant-los cronològicament, utilitzar i interpretar diferents fonts i evidències del passat, consultar tota mena de documents i de mitjans, en especial, els tecnològics, i elaborar breus informes en relació amb l'estat de conservació del patrimoni històric i cultural local.

En síntesi, els coneixements històrics de l'educació primària han de permetre a l'alumnat ubicar la seva pròpia història en el temps social i relacionar el passat amb el present i el futur, situar-se davant dels grans períodes de la història de Catalunya i Espanya sense oblidar alguns esdeveniments mundials, en especial dels segles XIX, XX i XXI, utilitzar tota mena d'informacions, evidències i fonts per construir relats i narracions històriques sobre situacions o problemes concrets i, finalment, elaborar projectes relacionats amb la difusió i la conservació del patrimoni local.

b) Els continguts del medi natural

Els continguts del medi natural procedeixen de diverses disciplines científiques, com són la biologia, la física, la geologia i la química, així com de la tecnologia. Aquests coneixements han de permetre a l'alumnat d'educació primària fer-se preguntes sobre fenòmens del món natural i els efectes de l'activitat humana sobre el medi, i elaborar explicacions racionals que tinguin en compte les observacions i orientin la seva actuació.

Les ciències i la tecnologia han de permetre que l'alumnat d'educació primària construeixi:

- Coneixements sobre:
 - els materials, sobre com són i com canvien, per tal de poder prendre decisions en relació amb el seu ús,
 - l'energia, les seves fonts i com es transfereix, per tal de valorar la necessitat d'utilitzar-la racionalment,
 - els éssers vius: què els caracteritza i com s'interrelacionen entre ells i amb el medi, per tal de comprendre la necessitat de conservar la seva diversitat i els diferents hàbitats i que les persones adoptin formes de viure que possibilitin el manteniment de la salut pròpia i col·lectiva,
 - la Terra, la seva situació a l'univers, la seva estructura i els seus canvis, per tal posar en dubte mites i aprendre a buscar explicacions racionals als fenòmens observats,
 - la tecnologia, les parts, l'estructura i el funcionament dels objectes tecnològics, per tal de ser capaç d'analitzar, dissenyar o fabricar objectes tècnics orientats a donar resposta a alguna necessitat de les persones.
- Habilitats i estratègies per:
 - buscar respostes o solucions a problemes de tipus científic o tecnològic, a partir del plantejament de preguntes i hipòtesis investigables, dissenyar en equip processos per donar-hi resposta, recollir dades i organitzar-les, identificar regularitats i deduir conclusions a partir de les evidències obtingudes, construir models i prototipus, i descriure i justificar –oralment, gràficament i per escrit- el procés dut a terme i els resultats obtinguts.

En resum, els coneixements científics i tecnològics a aprendre en l'educació primària han de permetre a l'alumnat començar a afrontar la recerca de possibles respostes a problemes o qüestions del seu entorn que siguin socialment rellevants i possibilitin donar sentit a les seves actuacions i, al mateix temps, apreciar el plaer que comporta arribar a trobar explicacions racionals dels fets i la utilitat de l'aplicació de procediments i d'actituds científiques.

Encara que en l'educació primària els continguts es presentin organitzats per àrees, per a l'assoliment de les competències bàsiques és convenient establir relacions entre ells sempre que sigui possible. La connexió entre continguts d'àrees diverses mostra les diferents maneres de tractar una mateixa situació i dona un sentit més ampli als conceptes i n'afavoreix la comprensió. De la

mateixa manera, els continguts que en una àrea es presenten com a instrument trobaran en una altra àrea els contextos adequats que els donaran sentit.

Les connexions poden establir-se amb naturalitat en situacions de relació amb l'entorn i la vida diària. Al final dels continguts de cada cicle es concreten les connexions que es poden establir amb d'altres àrees; la proposta que es fa té un caràcter orientatiu i en cap cas és exhaustiva.

Consideracions sobre el desenvolupament del currículum

A l'educació primària les nenes i els nens estan habitualment interessats per molts fets que succeeixen al seu entorn i la metodologia per ajudar-los en l'aprenentatge dels continguts de l'àrea de coneixement del medi natural, social i cultural hauria de partir de l'anàlisi d'aquest tipus de situacions que els motiven, per tal d'estimular-los inicialment a plantejar-se preguntes rellevants i a expressar els seus punts de vista.

La transformació d'aquestes idees inicials en d'altres que estiguin més fonamentades en el coneixement actual de les diferents disciplines de l'àrea, requereix un treball que afavoreixi la seva evolució al llarg dels cicles. Els models interpretatius generats per les ciències implicades tenen un elevat nivell d'abstracció i el seu aprenentatge requereix un ensenyament que parteixi de l'anàlisi de diverses situacions contextualitzades i a partir del treball en diferents cicles i en una seqüència en espiral.

Per a la selecció d'aquestes situacions s'ha de buscar l'equilibri entre les realitats locals, catalana i espanyola i global i entre els temps més allunyats i els més propers tant en el passat com en el futur i, a partir d'elles, promoure l'observació i la cerca de dades. S'ha de potenciar el coneixement directe de la realitat a l'hora d'estudiar els fenòmens, els objectes tecnològics, el propi territori o el passat que tenim present, i privilegiar la identificació d'evidències que confirmen o posin en dubte les idees expressades, així com la lectura de textos i imatges que es troben en materials impresos o a Internet, per poder accedir a informacions i coneixements distants en el temps i en l'espai.

En el procés d'aprendre també serà important el temps dedicat a ensenyar l'alumnat a prendre consciència dels propis aprenentatges, a estructurar-los i a sintetitzar-los de manera que els puguin recordar quan els necessitin i, finalment, el dedicat al treball de les actituds i les habilitats que capacitin les nenes i nens per actuar, tenint en compte el seu nivell i els coneixements apresos, en la promoció d'una forma de vida saludable i d'un ús sostenible del medi i, en general, en situacions de participació ciutadana i de defensa dels drets humans.

Tot això comporta, a més, un treball de tipus cooperatiu en petits grups que doni ocasió al desenvolupament d'actituds i habilitats relacionades amb l'escolta, el consens, l'autoavaluació i la coavaluació, i que possibiliti aprofundir en les perspectives multicultural i de gènere. L'elaboració d'escrius que recullen les diferents idees, observacions o resums possibilita introduir rigor i precisió en les reflexions i facilita la seva millora a partir d'activitats d'avaluació mútua.

Convé, sempre que sigui possible, realitzar aquests escrits utilitzant programes informàtics de tractament de textos i incloent-hi imatges.

Les TIC esdevenen un instrument rellevant en l'ensenyament i aprenentatge de les ciències, des de l'observació inicial fins a la realització i valoració final. A partir de visualitzadors i sensors es pot observar i mesurar fenòmens reals, transferint les dades a l'ordinador per organitzar-les, fer-ne els gràfics corresponents i analitzar-ho sense haver de fer els càlculs mecànicament. Amb la modelització de fenòmens i els simuladors, a partir de la interacció amb els objectes, es poden fer proves virtuals.

A Internet, s'hi troben recursos d'informació, mapes virtuals, bases de dades i aplicacions per als projectes a realitzar amb l'alumnat. Es treballaran estratègies per a la localització de la informació, l'obtenció i tractament de les dades i les habilitats d'anàlisi i de comunicació (col·laborativa, de presentació i publicació dels resultats).

En el bloc d'*entorn, tecnologia i societat* s'inclouen els continguts per al treball de les habilitats bàsiques que es requereixen de les TIC, tot i que s'han de treballar i avaluar dins del context que cada àrea o projecte de treball determini.

L'avaluació ha d'estar dirigida fonamentalment a millorar l'aprenentatge de l'alumnat, és a dir, a subministrar informació, de diferents procedències, per comprendre els punts forts i els punts febles de l'aprenentatge de l'alumnat en relació amb els objectius establerts i els continguts. D'aquesta manera, els i les mestres podran adaptar el programa a les necessitats reals de l'alumnat, per ajudar-los a superar els obstacles i assolir els objectius establerts.

Amb aquesta finalitat, i per estimular que els alumnes aprenguin a autoavaluar-se i a autoregular-se, entenem que s'ha de promoure una avaluació inicial de les idees prèvies i de les representacions sobre el que pensen que aprendran, i una avaluació en el procés d'aprenentatge, incidint especialment en la regulació de les formes d'anticipació i planificació del seu pensament i la seva acció.

Finalment caldrà planificar una avaluació final o sumativa, d'acord amb els criteris d'avaluació, en la qual l'alumnat haurà de demostrar haver assolit els objectius, a partir de la proposta de situacions o problemes en relació als quals, per donar-hi resposta, hagin d'aplicar els coneixements apresos.

OBJECTIUS

L'àrea de coneixement del medi natural, social i cultural de l'educació primària té com a objectiu el desenvolupament de les capacitats següents:

1. Plantejar-se, identificar i resoldre interrogants i problemes relacionats amb fenòmens i elements significatius de l'entorn natural, social i cultural, utilitzant estratègies de cerca i tractament de la informació, i analitzar els resultats i plantejar solucions alternatives als problemes.

2. Utilitzar diversos llenguatges per expressar i comunicar els continguts de l'àrea de forma personal i creativa, seleccionar i interpretar dades expressades per mitjà de codis diversos (lingüístics, numèrics, gràfics) i reflexionar sobre el propi procés d'aprenentatge.
3. Comportar-se d'acord amb els hàbits de salut i higiene personal derivats del coneixement del cos humà, mostrant una actitud d'acceptació crítica i de respecte per les diferències individuals (edat, sexe, característiques físiques i personalitat).
4. Participar activament en el treball en grup, adoptant una actitud responsable, solidària, cooperativa i dialogant, argumentar les pròpies opinions i contrastar-les amb les dels altres, respectant els principis bàsics del funcionament democràtic.
5. Prendre consciència de pertinença a diferents àmbits socials i culturals, reconèixer la diversitat com a element enriquidor de la convivència, respectar la igualtat de drets i deures de les persones, reconeixent les pròpies responsabilitats.
6. Identificar l'especificitat dels éssers humans i analitzar i valorar críticament la intervenció humana en el medi i el seu impacte al llarg del temps, adoptant compromisos individuals i col·lectius d'actuar en la protecció i millora del medi ambient i del patrimoni cultural.
7. Reconèixer en el medi natural, social i cultural els canvis i les continuïtats relacionats amb el pas del temps, comprendre algunes relacions de successió i simultaneïtat, de cronologia i de durada, i aplicar aquests coneixements en la interpretació del present, la comprensió del passat i en la construcció del futur.
8. Identificar els principals elements de l'entorn natural, social i cultural, analitzar la seva organització, les seves característiques i interaccions i aplicar aquest anàlisi a diferents escales espacials i temporals.
9. Planificar i realitzar projectes i aparells senzills, analitzant les propietats dels materials i les eines i màquines que hi intervenen, tot valorant la contribució de la ciència i la tècnica a la millora de les condicions de vida de les persones.
10. Utilitzar de manera responsable i creativa les TIC i el material relacionat amb l'experimentació i el treball de camp, tant com a eines per obtenir informacions, com a instruments per aprendre i compartir coneixements.
11. Utilitzar la llengua com a eina per construir coneixement, per comunicar-lo i per compartir-lo amb els altres, a partir del desenvolupament de les competències comunicatives pròpies de l'àrea (descripció, explicació, justificació, interpretació i argumentació).
12. Participar en l'elaboració, realització i avaluació de projectes relacionats amb aspectes rellevants de l'entorn natural, social i cultural, amb la conservació del medi ambient i del patrimoni i amb accions solidàries i de justícia social.

13. Apreciar el gaudi que comporta arribar a trobar explicacions racionals dels fets i problemes que s'identifiquen en el nostre entorn i de la utilitat de l'aplicació de procediments i actituds científiques.

Cicle inicial

CONTINGUTS

L'entorn i la seva conservació

- Observació d'elements i fenòmens naturals i comunicació de les observacions utilitzant formes de representació bàsiques.
- Orientació mitjançant l'observació d'elements naturals i humanitzats de l'entorn.
- Exploració d'algun aspecte de l'entorn a partir d'una qüestió rellevant, mitjançant el treball cooperatiu.

El món dels éssers vius

- Observació, utilitzant mètodes directes i indirectes, d'organismes i d'objectes inerts, per identificar-ne les diferències.
- Caracterització dels éssers vius per la seva capacitat de realitzar les funcions bàsiques: nutrició, reproducció i relació.
- Observació a ull nu d'un organisme en el seu medi natural o reproduït el medi a l'aula. Identificació i determinació d'animals i plantes de l'entorn segons diferents criteris observables. Valoració de la responsabilitat envers els animals domèstics i plantes.
- Identificació de les característiques i comportaments d'animals i plantes per adaptar-se al medi.
- Comunicació oral de les observacions realitzades utilitzant diferents llenguatges.

Les persones i la salut

- Caracterització de l'ésser humà com a ésser viu.
- Identificació de les parts del cos. Observació de diferències i semblances, canvi i continuïtat entre persones.
- Identificació de la nutrició en relació amb el creixement, recanvi i manteniment de la vida.
- Reconeixement dels diferents tipus d'aliments. Valoració d'una alimentació sana i variada.
- Observació i identificació de les parts del cos que permeten la relació amb el medi. Percepció de la llum, el so, els sorolls i el silenci.

- Expressió raonada de sensacions personals i respecte davant les opinions dels altres.
- Valoració i justificació de la necessitat de la higiene, del descans personal i valoració del bon ús del temps de lleure.

Persones, cultures i societats

- Identificació dels diferents àmbits als quals pertany l'alumnat: la família, l'escola, el barri o la localitat.
- Reconeixement de la importància de la participació i coresponsabilitat en les tasques de la vida domèstica, escolar i social, superant estereotips sexistes.
- Descoberta i identificació dels elements característics de l'entorn, els serveis i els espais comuns, valorant la responsabilitat personal en el seu ús.
- Descoberta de les formes d'organització de l'escola i de l'entorn proper, valorant la importància de la convivència. Reconeixement dels drets i deures de les persones del grup, així com la importància del diàleg en la resolució de conflictes.
- Representació de situacions quotidianes on s'assumeixi rols culturals diferents del propi, s'observi les manifestacions culturals de l'entorn i es valori la seva diversitat i riquesa.

Canvis i continuïtats en el temps

- Observació dels canvis en les persones al llarg del temps. Reconeixement de les diverses etapes de la vida.
- Ús de fonts orals, imatges i materials per reconstruir la pròpia història, valorant la dels altres i l'intercanvi comunicatiu dins el grup.
- Ús de les nocions bàsiques de temps (abans/després, passat/present/futur, durada) i de les unitats de mesura bàsiques (dia, setmana, mes i any).
- Aplicació de nocions de canvi i continuïtat en fets quotidians propers a la seva experiència i en elements del patrimoni.

Matèria i energia

- Observació, descripció i classificació de materials en funció d'algunes propietats tot relacionant-les amb els seus usos.
- Distinció entre objectes d'un sol tipus de material o de diferents. Aplicació de criteris de separació i selecció als residus urbans. Participació en la reducció, reutilització i reciclatge de residus de l'escola.
- Observació i descripció d'interaccions que produeixen canvis en un sistema.

- Plantejament de preguntes a partir d'observacions i ús de taules simples per recollir dades i comparar-les.
- Manteniment de la neteja i col·laboració en l'ordre i l'estalvi de materials a l'escola.

Entorn, tecnologia i societat

- Observació del funcionament d'aparells habituals de casa i de l'escola, de les parts que els componen i reconeixement de l'energia que utilitzen. Identificació d'elements que poden ocasionar riscos. Adopció de comportaments que contribueixen a la seguretat personal i a la dels altres.
- Utilització de peces modulars per a la construcció d'estructures senzilles, tenint cura de les eines i dels materials.
- Muntatge i desmuntatge de joguines i d'identificació de les parts que componen alguns objectes.
- Reconeixement d'elements bàsics de l'ordinador i del programari. Utilització del teclat, del ratolí i del micròfon i iniciació al programari bàsic de processador de text, edició gràfica i de presentació.
- Iniciació al correu electrònic en grup i amb ajuda.
- Iniciació a l'ús de la càmera fotogràfica.

Connexions amb altres àrees

- Comprensió i producció de missatges orals, escrits i audiovisuals.
- Comunicació d'informacions amb diferents llenguatges simbòlics.
- Vivència del propi cos i valoració de la salut personal.
- Orientació en l'espai.
- Unitats de mesura del temps.
- Utilització dels recursos de les TIC.

CRITERIS D'AVUACIÓ

- Observar l'entorn i identificar relacions senzilles entre els elements que en formen part, distingint els elements humanitzats i els naturals. Valorar a importància de respectar i protegir el medi.
- Distingir éssers vius i objectes inerts i relacionar característiques (nutrició, relació, reproducció) d'animals i plantes propers, amb la seva identificació com a éssers vius.
- Reconèixer i classificar amb criteris elementals els éssers vius de l'entorn i identificar algunes relacions que estableixen amb el medi, utilitzant els

instruments adequats i mostrant una actitud de respecte per la natura i pel material.

- Reconèixer les principals parts del cos humà i relacionar-les amb la seva funció i amb els canvis físics que es produeixen al llarg de la vida. Identificar semblances i diferències entre les persones i valorar la seva diversitat física.
- Valorar positivament la relació entre la salut i el benestar de la persona i la pràctica de determinats hàbits associats a la higiene, l'alimentació variada i equilibrada, l'exercici físic i el descans.
- Conèixer alguns valors fonamentals de la convivència democràtica, especialment aplicats a l'escola, i la necessitat de respectar les normes bàsiques com a ciutadans i ciutadanes.
- Reconèixer, identificar i posar d'exemples de les responsabilitats i de les tasques que desenvolupen les persones a l'entorn, superant els estereotips sexistes.
- Identificar els grups de pertinença dins l'entorn i les seves relacions. Reconèixer algunes manifestacions culturals presents en l'àmbit escolar, local, mostrant empatia, valorar la seva riquesa i respectar la seva diversitat.
- Valorar el paper de les famílies i descriure alguns aspectes de la vida personal i familiar. Ordenar temporalment alguns fets rellevants. Descriure altres fets quotidians i elements patrimonials aplicant nocions temporals bàsiques.
- Observar i identificar les propietats d'alguns materials i relacionar-les amb els seus usos, fent-se preguntes que permetin obtenir informacions rellevants.
- Desmuntar i tornar a muntar objectes senzills i joguines, diferenciar els diferents components, manipulant-los amb precaució i descriure algunes característiques del seu funcionament.
- Col·laborar en les tasques del treball en grup, contrastant i valorant les explicacions dels altres i les pròpies amb respecte.

Cicle mitjà

CONTINGUTS

L'entorn i la seva conservació

- Caracterització del sistema Sol-Terra-Lluna i establiment de relacions entre els moviments de rotació i translació de la Terra, el dia i la nit i les estacions, i entre la posició del Sol i les ombres.
- Mesura de la temperatura, direcció i velocitat del vent i quantitat de precipitacions. Iniciació al registre, representació gràfica i interpretació de dades meteorològiques. Utilització de recursos TIC.
- Reconeixement de formes de relleu i accidents geogràfics i localització dels més rellevants de l'entorn.
- Observació i descripció de diferents tipus de paisatge de l'entorn proper i llunyà, reconeixent els elements naturals i humanitzats i l'impacte de l'activitat humana en el paisatge.
- Aplicació de tècniques d'orientació a l'espai. Inici a l'ús i elaboració de plànols i mapes del barri o ciutat.
- Identificació i disseny d'actuacions responsables orientades a l'ús sostenible de l'entorn.
- Realització d'un treball d'investigació a partir d'una qüestió rellevant, mitjançant el treball cooperatiu i l'ús de les TIC.

El món dels éssers vius

- Caracterització de la funció de nutrició en els animals i plantes.
- Caracterització de la funció de relació a partir de l'observació d'animals i plantes i relacionant-les amb els seus hàbitats.
- Caracterització de la funció de reproducció a partir de l'observació d'animals i plantes.
- Classificació dels diferents grups de vertebrats i de plantes (herbes, arbustos i arbres) de l'entorn proper a partir d'algunes característiques observables utilitzant claus dicotòmiques senzilles.
- Identificació d'activitats econòmiques relacionades amb la cria d'animals i el cultiu de plantes.
- Interès per la protecció i cura d'animals i plantes de l'entorn proper.
- Interès per l'observació i la generació de preguntes científiques, així com per la construcció de respostes coherents amb el coneixement científic.

Les persones i la salut

- Reconeixement de la morfologia externa del cos.
- Identificació dels sistemes que participen en la funció de relació: locomotor i nerviós.
- Reconeixement dels canvis físics i personals en les diferents etapes de la vida.
- Identificació i justificació d'hàbits de higiene, de descans, d'exercici físic i l'alimentació variada i equilibrada per a una vida saludable. Identificació de missatges i pràctiques que no afavoreixen el bon desenvolupament personal i la salut.
- Expressió de sensacions i emocions personals, així com respecte davant de les dels altres.
- Formulació de propostes d'activitats creatives per a la gestió dels temps de lleure. Identificació d'activitats d'oci individuals o col·lectives.

Persones, cultures i societats

- Identificació dels elements bàsics de l'estructura econòmica i de l'organització social, política i administrativa dels municipis i les comarques.
- Identificació de les relacions interpersonals dins la comunitat o grup. Coneixement i utilització dels mecanismes de la participació activa, la cooperació i el diàleg en la construcció de tasques comunes i en la resolució de conflictes.
- Valoració de la diversitat social, cultural i de gènere i respecte per les diferències. Identificació de les manifestacions culturals com a elements de cohesió social.
- Reconeixement de situacions que poden comportar risc, especialment les relatives a la mobilitat viària.
- Anàlisi de missatges publicitaris i valoració de la seva incidència en la presa de decisions de la vida quotidiana. Desenvolupament d'actituds de consum responsable.
- Identificació i descripció d'alguns trets demogràfics i econòmics de l'entorn a partir de l'observació directa de l'entorn proper i de dades i representacions gràfiques. Anàlisi i comparació de dades d'entorns rurals i urbans.
- Elaboració d'un estudi de cas sobre elements característics de l'entorn, per mitjà del treball cooperatiu i utilitzant diferents fonts d'informació (documents, informacions orals, mitjans de comunicació, Internet).

Canvis i continuïtats en el temps

- Identificació dels canvis en les persones al llarg del temps i de les diferents etapes personals. Ús de tècniques de registre i representació de la història pròpia i del passat familiar proper.
- Ús de fonts d'informació històrica diverses per obtenir informació i evidenciar els canvis i continuïtats al llarg del temps, d'aspectes de la vida quotidiana, de l'entorn proper.
- Ús d'unitats de mesura temporal i aplicació de les nocions de canvi i continuïtat en l'anàlisi de l'evolució d'algun aspecte de la vida quotidiana al llarg del temps, comparant cultures allunyades en l'espai o el temps.
- Descoberta i valoració del patrimoni comarcal natural i cultural i aplicació de nocions de canvi i continuïtat en els paisatges.
- Anàlisi diacrònic o sincrònic d'algun fet social i cultural (habitatge, vestit, utilitatge) en diverses cultures, a partir del treball cooperatiu i l'ús de les TIC.
- Identificació del paper dels homes i les dones, individualment i col·lectiva, en la història.

Matèria i energia

- Mesura, comparació i ordenació de propietats dels materials: longitud, massa, capacitat, temperatura. Conservació de la massa i volum amb els canvis de forma.
- Experimentació dels canvis d'estat en l'aigua i la seva reversibilitat. Identificació del cicle de l'aigua a la Terra. Reconeixement dels usos socials de l'aigua i importància de l'ús responsable.
- Identificació de diferents fonts d'energia i de cadenes energètiques relacionades amb canvis observats a la vida quotidiana. Valoració de l'ús responsable de les fonts d'energia.
- Experimentació de la transmissió del so en els diferents medis. Valoració del soroll i la contaminació acústica.
- Formulació de preguntes sobre propietats i canvis dels materials i disseny i realització d'experiments per donar-hi resposta. Anàlisi dels resultats i comunicació oral i escrita.
- Responsabilització en el manteniment de la neteja, l'ordre i l'estalvi de materials i energia a l'escola i a casa.

Entorn, tecnologia i societat

- Identificació de les fonts d'energia amb què funcionen algunes màquines.

- Identificació del funcionament d'alguns operadors mecànics: eix, roda, politja, pla inclinat, engranatges i altres. Utilització d'operadors mecànics per a la construcció d'estructures senzilles.
- Identificació d'eines, màquines i fonts d'energia utilitzades en diferents èpoques històriques i la seva relació amb les condicions de vida i de treball.
- Reconeixement i utilització dels elements bàsics de l'ordinador i del programari: finestres, menús.
- Ampliació en l'ús de les funcions del programari bàsic de processador de text, edició gràfica i de presentació amb textos, dibuixos, imatges i àudio.
- Cerca, amb ajudes, a Internet. Reconeixement de les pàgines web.
- Ús del correu electrònic i entorns virtuals de comunicació amb ajudes.
- Ús de la càmera fotogràfica i iniciació a la càmera de vídeo.

Connexions amb altres àrees

- Realització de mesures.
- Comprensió i producció de missatges orals, escrits i audiovisuals.
- Comunicació d'informacions amb diferents llenguatges simbòlics.
- Aplicació d'hàbits de salut i higiene.
- Descoberta i valoració del patrimoni natural i cultural.
- Experimentació amb sons.
- Utilització dels recursos de les TIC. Cerca guiada de la informació a Internet.

CRITERIS D'AVALUACIÓ

- Reconèixer i explicar, recollint dades i utilitzant aparells de mesura, les relacions entre alguns factors del medi físic i les formes de vida i activitats humanes, mostrant una actitud de respecte pel medi.
- Analitzar i descriure elements naturals i humanitzats del paisatge de l'entorn proper i establir comparacions amb altres tipus de paisatges.
- Utilitzar plànols i mapes, així com mecanismes d'orientació espacial per a situar-se en l'entorn, localitzar determinats elements i desplaçar-se.
- Classificar animals i plantes de l'entorn proper i reconèixer les característiques bàsiques dels vertebrats d'acord amb criteris científics.
- Identificar les parts del cos que permeten el moviment, relacionar-les amb altres òrgans i comprendre el funcionament del cos humà des d'un sentit global. Relacionar la nutrició amb l'obtenció d'energia i el creixement.

- Valorar positivament la pràctica de determinats hàbits associats a la higiene, l'alimentació, l'exercici físic i el descans com a hàbits saludables que és recomanable mantenir, tot discernint les activitats que perjudiquen la salut.
- Conèixer i valorar el funcionament bàsic de les institucions municipals i comarcals i els mecanismes democràtics de participació, utilitzant-los per participar activament al centre escolar.
- Descriure alguns trets demogràfics i econòmics de l'entorn, identificar algunes manifestacions culturals, valorar la seva diversitat i riquesa, i localitzar elements del patrimoni comarcal natural i cultural.
- Analitzar les situacions que poden comportar risc a nivell viari i proposar mesures de prevenció.
- Aplicar nocions de canvi i continuïtat a alguns aspectes de la vida quotidiana de les societats humanes i situar alguns fets històrics rellevants, d'acord amb els criteris de successió i duració temporals. Utilitzar fonts documentals i patrimonials per justificar aquests canvis i continuïtats.
- Identificar alguns dels usos que es fan dels recursos naturals i algunes de les conseqüències que se'n deriven. Analitzar l'impacte d'algunes activitats humanes sobre els recursos i en particular sobre l'aigua.
- Saber muntar, desmuntar i utilitzar algunes màquines senzilles, analitzant el seu funcionament, posant atenció especial a l'energia que utilitzen i valorant la importància de fer un ús responsable de les fonts d'energia.
- Plantejar-se interrogants sobre determinats fets i fenòmens, obtenir informació rellevant per mitjà de l'observació sistemàtica directa i indirecta i el recull de dades amb els mitjans i fonts adequats i comunicar els resultats de la recerca oralment, gràficament i per escrit.
- Mostrar iniciativa i creativitat en la realització d'un treball d'investigació sobre un tema rellevant de l'entorn, utilitzant els recursos TIC de forma eficient.

Cicle superior

CONTINGUTS

L'entorn i la seva conservació

- Identificació de la Terra com a planeta que forma part del sistema solar.
- Lectura i interpretació de dades del temps atmosfèric en diferents representacions.
- Reconeixement d'algunes característiques del clima de l'entorn, en relació amb la varietats climàtiques de Catalunya, i comparació amb altres climes.
- Identificació i localització de les principals unitats de relleu de Catalunya, d'Espanya i del món.
- Utilització i interpretació de diferents representacions cartogràfiques (plànols, fotos aèries, croquis), en diferents suports, per localitzar elements importants del medi físic. Realització de croquis d'espais propers.
- Anàlisi dels elements naturals i antròpics que influeixen en la configuració del paisatge. Identificació d'alguns riscos ambientals: els terratrèmols i les avingudes d'aigua.
- Valoració d'actuacions que contribueixen a la protecció del medi.
- Realització d'un treball d'investigació a partir del plantejament de qüestions i problemes rellevants de l'entorn, mitjançant el treball cooperatiu i a partir de l'experimentació i l'ús de diferents fonts d'informació. Argumentació oral i escrita de les propostes de solució.

El món dels éssers vius

- Observació i descripció d'alguns éssers vius i de la seva interacció amb el medi. Identificació de la relació entre funcions vitals i estructura d'alguns animals, plantes i fongs.
- Identificació i ús de criteris per a l'observació científica d'éssers vius. Ús de claus i guies per a la determinació d'organismes.
- Reconeixement dels microorganismes com a altres formes de vida i valoració de la seva intervenció en alguns processos quotidians.
- Utilització de la lupa binocular per a l'observació de parts d'organismes o de petits organismes. Ús del microscopi per a l'observació d'alguns microorganismes. Ús de dispositius TIC per a l'emmagatzematge i tractament de les observacions.

- Cerca i contrast d'informació en diferents suports sobre éssers vius i condicions de vida. Comunicació de les informacions obtingudes utilitzant diferents llenguatges.

Les persones i la salut

- Identificació i justificació de la visió integrada dels aparells i sistemes que possibiliten la realització de les funcions dels cos humà.
- Identificació de les funcions de reproducció i relació en els éssers humans i dels òrgans, aparells i sistemes que hi intervenen. Reconeixement de la dimensió afectiva de la sexualitat.
- Valoració positiva dels hàbits d'higiene i dels estils de vida saludables.
- Identificació dels canvis que comporta el creixement en el desenvolupament físic, personal i relacional.
- Valoració crítica dels comportaments individuals que afecten la salut dels altres i la pròpia. Riscos del consum de tabac i alcohol.
- Expressió raonada de les valoracions pròpies i contrast amb les valoracions dels altres sobre decisions que afavoreixen un comportament responsable i saludable.
- Caracterització d'actuacions de primers auxilis per ajudar-se i ajudar els altres.

Persones, cultures i societats

- Identificació dels trets principals de l'organització territorial de Catalunya, Espanya i Europa. Aproximació al coneixement de les institucions democràtiques, valorant el paper de les administracions en la garantia dels serveis públics.
- Observació, identificació i descripció d'alguns trets demogràfics, econòmics i culturals de la societat catalana i espanyola. Reconeixement i valoració de la diversitat cultural i lingüística d'Espanya.
- Reconeixement d'alguns trets de l'espai geogràfic mundial i anàlisi d'aspectes relatius als moviments migratoris i la globalització.
- Participació activa a l'escola com a aprenentatge per a la vida en democràcia. Reconeixement de la diversitat d'opinions i de l'ús de diferents canals per a l'intercanvi d'opinions i difusió d'informacions.
- Valoració dels drets i deures ciutadans i del paper individual i col·lectiu en la construcció d'un món més just i equitatiu, així com de la necessitat d'un compromís per a la resolució de problemàtiques socials.

- Rebuig dels estereotips i prejudicis, així com de les situacions d'injustícia i discriminació, per raons de gènere, orientació afectiva, origen i creences, desenvolupant sentiments d'empatia i respecte amb els altres.
- Interpretació de la realitat a través dels mitjans de comunicació i anàlisi crítica de la influència de la publicitat sobre els hàbits de consum.

Canvis i continuïtats en el temps

- Comprensió del temps cronològic i ús de representacions gràfiques per situar fets i etapes de l'evolució històrica.
- Ús de la periodització convencional i de les convencions de datació i identificació de la durada, simultaneïtat i successió d'esdeveniments històrics.
- Ús de diferents fonts històriques (orals, documentals, patrimonials) per contrastar informacions sobre un mateix esdeveniment i obtenir factors explicatius de les accions humanes.
- Caracterització d'algunes societats de diferents èpoques històriques a partir de l'anàlisi de les formes d'organització social. Anàlisi de problemes socials rellevants, comparant la situació actual amb la d'altres èpoques històriques.
- Valoració de la pròpia història personal i col·lectiva per a la comprensió del passat i del present i la construcció del futur. Valoració de l'intercanvi intergeneracional d'experiències.
- Anàlisi de l'evolució d'algun element patrimonial de l'entorn proper, a partir del treball cooperatiu, i comunicació de la informació per mitjà dels recursos de les TIC, mostrant valoració i respecte per les manifestacions del patrimoni.
- Anàlisi del paper de les dones com a subjectes individuals o col·lectius de la història al llarg del temps i valoració de la seva aportació al patrimoni i a la cultura.

Matèria i energia

- Mesura i comparació de masses i volums de materials diversos. Experimentació de la flotabilitat dels materials en l'aigua.
- Identificació de les propietats dels diferents materials d'una mescla relacionant-les amb l'ús de diferents tècniques de separació de substàncies: imantació, filtració, decantació, evaporació i destil·lació. Experimentació de les propietats de l'aigua com a dissolvent.
- Observació de canvis químics en relació amb fenòmens quotidians: combustions, oxidacions i fermentació. Aplicació a la prevenció del foc i obtenció de compost.

- Identificació dels diferents instruments objectes d'ús habitual al laboratori i coneixement i aplicació de les normes d'ús i seguretat en el laboratori.
- Anàlisi dels efectes d'una força o diferents forces sobre un objecte. Aplicació a l'estudi de màquines simples que s'utilitzen habitualment a l'escola o a casa.
- Experimentació dels canvis d'estat en l'aigua i la seva reversibilitat. Identificació i relació del cicle natural i humà de l'aigua. Aplicació de l'ús responsable de l'aigua.
- Identificació de les fonts d'energia més utilitzades en la societat i diferenciació entre energies renovables i no renovables.
- Planificació d'experiències per comprovar propietats dels materials i el seu comportament davant la llum, la calor i l'electricitat. Elaboració d'un informe per comunicar el procés i els resultats utilitzant l'ordinador.

Entorn, tecnologia i societat

- Valoració de l'impacte del desenvolupament tecnològic en les condicions de vida i en el treball.
- Identificació dels components d'un circuit elèctric. Disseny i construcció de circuits elèctrics senzills. Valoració de la importància d'adoptar comportaments que minimitzin els consum elèctric.
- Recerca d'informació sobre com s'ha resolt un problema bàsic de la vida quotidiana al llarg del temps a partir d'un treball comparatiu i d'ús de les TIC.
- Ús responsable de les TIC. Valoració de la necessitat de controlar el temps destinat a la seva utilització i el seu poder d'addicció.
- Utilització de l'administrador de fitxers. Reconeixement i utilització dels menús per a les funcions del programari bàsic de processador de text, edició gràfica i de presentació amb textos, dibuixos, imatges i audio.
- Utilització d'Internet per a la cerca d'informació (imatge, text i àudio) a través de: cercadors, paraules claus, adreces web. Tractament de la informació.
- Ús del correu electrònic i entorns virtuals de comunicació amb publicació de documents a Internet.

Connexions amb altres àrees

- Ús de tècniques de representació gràfica.
- Comunicació d'informacions i argumentacions pròpies.
- Valoració d'estils de vida saludables.
- Anàlisi d'elements del patrimoni natural i cultural.

- Aplicació d'habilitats de relació social i respecte per la diversitat.
- Aplicació del diàleg i la mediació en la resolució dels conflictes.
- Utilització dels recursos de les TIC.

CRITERIS D'AVUACIÓ

- Analitzar els elements físics i humanitzats dels paisatges i els principals factors de canvi produïts per processos naturals i per l'activitat humana al llarg del temps. Reconèixer la diversitat de paisatges de Catalunya i Espanya i la necessitat de preservar la riquesa paisatgística i patrimonial.
- Analitzar alguns dels usos que es fan dels recursos naturals i de les fonts d'energia, així com algunes conseqüències dels usos inadequats. Valorar, entre d'altres recursos, l'aigua com un bé escàs, i conèixer maneres diferents de prevenir o reduir l'impacte de les activitats humanes sobre el medi.
- Utilitzar plànols i mapes a diferents escales i interpretant els diferents signes convencionals, així com fotografies aèries. Elaborar croquis i plànols senzills com a mitjà per analitzar elements del territori i comunicar els resultats de les observacions i interpretacions.
- Reconèixer i explicar la presència ubiua dels microorganismes en el medi.
- Relacionar l'estructura d'un ésser viu amb les funcions que realitza. Identificar els principals òrgans del cos humà i les funcions que realitzen tot relacionant l'adequat funcionament del cos amb determinats hàbits de salut. Conèixer les repercussions dels hàbits incorrectes sobre la salut.
- Conèixer, analitzar i valorar els mecanismes de funcionament i de participació de les societats democràtiques, aplicats als òrgans de govern de diferents institucions, assumint responsabilitats en el sí del marc escolar.
- Reconèixer i respectar la diversitat de manifestacions culturals de l'entorn, de Catalunya i Espanya. Identificar les normes de convivència dels grups i respectar els drets i deures fonamentals de les persones.
- Identificar, descriure i analitzar processos de canvi i transformació social, cultural, econòmic i tecnològic en l'entorn, en especial, els canvis provocats per la globalització, identificant i valorant algunes de les causes de les desigualtats en el món actual.
- Usar diferents informacions procedents dels mitjans de comunicació per interpretar problemes socials rellevants. Valorar la relació de proximitat que proporcionen les tecnologies de la informació i la comunicació amb altres llocs del planeta.
- Utilitzar diferents tipus de fonts documentals (textuals, patrimonials, orals) per obtenir informació sobre els trets significatius de la societat d'èpoques passades, situant els fets en línies de temps.

- Planificar i portar a terme experiències senzilles sobre alguns fenòmens físics i químics de la matèria, plantejant-se hipòtesis prèvies, seleccionant el material necessari, i registrar els resultats i comunicar les conclusions, oralment i per escrit, per mitjans convencionals i amb l'ús de les TIC.
- Planificar i realitzar projectes de construcció d'alguns objectes, maquetes i aparells senzills, seleccionant els materials pertinents, demostrant responsabilitat en les tasques individuals i actitud cooperativa per al treball en grup i vetllant per la pròpia seguretat i la dels altres.